

MİMARİYE YANSIYAN İMGELER: ÖNEMLİ BİR SİYASİ KİMLİK VE SANATSAL KİŞİLİK OLARAK I. MEHMED (1413–1421) VE ESERLERİ*

Sema GÜNDÜZ

Özet

Çalışmamızda banilerin saltanat ideolojileri ile sultani ve maddi güçlerini şehir ölçeğinde inşa ettirdikleri yapılarla ortaya koymalarından yola çıkarak I. Mehmed (1413–1421) döneminin siyasi yapılanması ve politik ilişkilerinin mimari eserler üzerindeki yansımaları tartışılmaya çalışılacaktır. I. Bayezid'in (1389-1402) ikinci veya üçüncü oğlu olan I. Mehmed, kardeşleri Emir Süleyman, İsa ve Musa Çelebi ile girdiği taht mücadelesinin ardından 1413 yılında Osmanlı Beyliği'nin başına geçer. 11 yıl süresince karışıklık yaşayan Osmanlı Beyliği'ni yeniden toparlayan I. Mehmed'in siyasi kişiliği ile bağlantılı olarak kendisine yüklemiş olduğu anlamı da ortaya koyan bu özel durum, I. Mehmed'in banisi olduğu mimari eserlerinde de kendisini gösterir. Sultan'ın başkent Bursa'daki zaviyesinin kitabesinde yapısı için "...*kudret kuyumcusunun kudret eseri...*" şeklinde açık açık söylendiği gibi, sultanın farklı özellikleri ile anlam kazanan tüm yapıları, birer "kudret eseri" olarak beyliğin önemli kentlerine atılan imzalar olarak düşünülmelidir. Mimari eserler ile birlikte saltanat ideolojisi ve sultani gücün okunabilirliğini sağlayan en önemli veriler, baninin emri ya da bilgisi dâhilinde yazılan eserleri üzerindeki kitabelerdir. Sultan ve banisi olarak I. Mehmed'in kitabelerinde, kendini tanımlarken kullandığı saltanata ve kuruculuğa yönelik unvanlar, zaman zaman mimariden de okuyabildiğimiz gibi sultanın kendisini nasıl görmek istediğini ortaya koyan önemli verilerdir.

Anahtar kelimeler: I. Mehmed, Çelebi Mehmed, Yeşil Cami, Eski Cami, Osmanlı Beyliği.

Images Reflected in Architecture: As an Important Political Personality and Artistic Identity Mehmed I (1413-1421) and His Works

Abstract

In this study, starting from the reveal of the reign ideologies of the patron's along with their administrative and financial powers on the buildings in a city, in Mehmed I (1413-1421) period, the reflections of the political structure and political relations on the architectural works will be discussed. Mehmet I is the second or third son of Bayezid I., he fought for throne with his brothers Emir Süleyman, İsa and Musa Çelebi and ascended the throne in 1413. After 11 years of confusion and disorder, he restored the order again in the Ottoman Seignor.

* Bu çalışma, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu (*Institution of The Folkloric Research*) tarafından düzenlenen "Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri ve Türk Kültürü Sempozyumu" nda (3–8 Eylül 2008, Romanya) bildiri olarak sunulmuştur.

This particular situation that Mehmed I imposed on himself in connection with his political personality has reflections on the architectural works in the city. As clearly told in the inscription of his lodge in the capital city Bursa, "...might work of power jeweller...", of all the buildings that made sense for the different characteristics of the Sultan should be thought as "might works" reflecting his signature in important cities. Along with the architectural works, the most important data help to reveal the reign ideology and power of the bani that are the inscriptions written on the buildings within the knowledge or the order of him. As a sultan and bani, in the inscriptions of Mehmed I, the titles he used to describe himself as a founder, and his reign are the important datas of how he wants to see himself.

Key words: Mehmed I., Çelebi Mehmed, Yeşil Mosque, Eski Mosque, Ottoman Principality.

Araştırmamızda, banilerin saltanat ideolojilerini, sultani ve maddi güçlerini şehir ölçeğinde inşa ettirdikleri yapılarla ortaya koymalarından yola çıkarak I. Mehmed (1413–1421) döneminin siyasi yapılanması ve politik ilişkilerinin mimari eserler üzerindeki yansımaları tartışılmaya çalışılacaktır.

I. Bayezid'in ikinci veya üçüncü oğlu olan I. Mehmed'in doğum tarihi 1386 veya 1387 olarak kabul edilir (İnalcık, 2003, s. 391)¹. Dönem kaynaklarında "Çelebi" (Neşri, 1987, ss. 371–373) Arap ve Bizans kaynaklarında ise "kirişçi" ve "kiri" olarak anılan (Uzunçarşılı, 1957, s. 497)² Devlet Hatun'dan³ olma I. Mehmed, kardeşleri Emir Süleyman, İsa ve Musa Çelebi ile girdiği taht mücadelesini kazanarak 1413 yılında beyliğin başına geçer (Uzunçarşılı, 2003, s. 375). 11 yıl süresince karışıklık yaşayan Osmanlı Beyliği'ni yeniden toparlayan I. Mehmed'in siyasi kişiliği ile bağlantılı olarak kendisine yüklemiş olduğu anlamı da ortaya koyan bu özel durum, Sultan'ın banisi olduğu mimari eserlerde de kendini gösterir. Mimari eserlerle birlikte saltanat ideolojisi ile sultani gücün okunabilirliğini sağlayan en önemli veriler, baninin emri ya da

¹ Ancak I. Mehmed'in doğum tarihi 1373, 1375, 1379, 1386, 1387, 1388, 1390 ve 1391 olmak üzere farklı kaynaklarda farklı şekillerde kaydedilmiştir (Uzunçarşılı, 1957, s. 496).

² I. Mehmed, 1355–1490 tarihli bir Sırp Kroniği'nde "*Kirişçi tesmiye olunan hükümdar sultan öldüler*"; 1296–1413 tarihli bir Bulgar Kroniği'nde ise "*Musa Beg 6922'de (1414) ortadan kalktı ve Kirişçi Sultan hâkimiyete geçti...*" cümlelerinde olduğu gibi yine "Kirişçi" olarak adlandırılmıştır (Kurat, 1965, ss. 185,195). "Kirişçi" kelimesi Yunanca "krytsez"(genç efendi) kelimesinden türetilmiştir (İnalcık, 2003, s. 391) Güreşçi anlamına gelen "kiri" lakabının ise kendisine mücadeleleri dolayısıyla verildiği düşünülür (Uzunçarşılı, 1957, s. 497).

³ Annesinin Mevlana'nın torunu, Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun olduğu ileri sürülmüş olsa da vakfiyesinde geçen "Devlet Hatun b. Abd Allah" ibaresinden, I. Mehmed'in annesi Devlet Hatun'un Türk-Müslüman asıllı olmadığı anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1957, s. 496).

bilgisi dâhilinde yazılan kitabelerdir. Sultan ve bani olarak I. Mehmed'in kitabelerinde, kendisini tanımlarken kullandığı saltanata ve kuruculuğa yönelik unvanlar, zaman zaman mimariden de okuyabildiğimiz gibi Sultan'ın kendini nasıl görmek istediğini ortaya koyan önemli verilerdir.

I. Bayezid'in 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesinin ardından uzun süren bir kaos dönemi yaşanmış, bu süreçte ülke I. Bayezid'in oğulları arasında paylaşılmıştır. Emir Süleyman Edirne'de, I. Mehmed Amasya'da ve Emir Musa ile İsa kardeşler ise Bursa'da kalmışlardır (Uzunçarşılı, 1997, ss. 497–498). Bu süreçte Timur, fark gözetmeksizin tüm kardeşlere hükümdarlık alametleri göndererek valilik yaptıkları bölgelerdeki hükümdarlıklarını onaylamıştır⁴. Buldukları bölgelerde hükümdarlıkları onaylanan kardeşler kendi adlarına sikke kestirirler. Çelebi Mehmed, 806/1403 yılında Timur'un egemenliğini tanıyarak Timur ile kendi adının yazılı olduğu ilk sikkesini Bursa'da kestirir (Pere, 1968, s. 64)⁵. Kardeşi Emir Süleyman'ın ilk sikkesi ise 806/1404 tarihli⁶. Musa ise Bursa'dan sonra Edirne'de ikinci kez hükümdarlığını ilan edecek ve adına ilk sikkesini 813/1410 yılında darp ettirecektir (Uzunçarşılı, 2003, s. 339)⁷. Kardeşler arasında İsa'nın sikkesi bilinmemekle birlikte Çelebi Mehmed'in 812–813/1409–1410 ve Emir Süleyman'ın 813/1410 yılları olmak üzere Fetret Döneminin sonlarında kestirilmiş sikkeleri de bulunmaktadır. Görüldüğü üzere yaklaşık aynı tarihlerde üç kardeşin de kendi adına sikke darp ettirdiği böyle karışık bir süreçte kardeşlerin kendilerini sultan olarak kabul ettikleri düşünülebilir. Bu noktada asıl dikkat çeken, Edirne'de tahta çıktığı bilinen Musa ve Emir Süleyman'ın sikkelerinde darp yerinin Edirne olmasına

⁴ Timur, I. Mehmed'e hükümdarlık alameti olarak taç, kemer ve berat (Uzunçarşılı, 1997, ss. 497–498); Emir Süleyman'a Rumeli hükümdarlığını vererek kendisine altın kemer ve külâh, al damga, ferman ve berat; İsa Çelebi'ye de benzer şekilde kemer ve külâh gönderir (Uzunçarşılı, 2003, ss. 317–318). Musa Çelebi'nin ise babasının mülkü Bursa'da kemer, murassa kılıç ve yüz at ile hükümdarlığı Timur tarafından onaylanmıştır (Uzunçarşılı, 2003, s. 321). Kısacası Timur, muhtemeldir ki izlediği beyliği bölme politikası gereğince fark gözetmeksizin tüm taht varisi tüm kardeşlere aynı muameleyi yapmış, buldukları bölgelerde hepsinin sultanlığını onaylamıştır.

⁵ İlk olarak İsa Çelebi Bursa'yı Musa Çelebi'den alır, daha sonra ise Çelebi Mehmed kardeşi İsa Çelebi ile yaptığı mücadeleyi kazanarak Bursa'ya girer, burada hükümdarlığını ilan eder ve Timur ile müşterek olan ilk sikkesini başkent Bursa'da kestirir (1404) (Uzunçarşılı, 1957, ss. 498).

⁶ Çelebi Mehmed'in kardeşi İsa Çelebi'yi ortadan kaldırarak Bursa'yı ele geçirmesinin akabinde diğer kardeş Emir Süleyman Bursa'yı ele geçirdi ve Çelebi Mehmed Amasya'ya çekilmek zorunda kaldı (1404) (Uzunçarşılı, 1957, s. 498; İnalçık, 2003, s. 391). 1404 yılında Bursa'yı aldığı bilinen Emir Süleyman'ın 1403–1404 tarihini veren ilk sikkeleri ile tarihsiz diğer sikkelerinde darp yeri belirtilmemiş olmasına karşın, 1410 tarihli sikkesinin darp yeri Edirne'dir (Pere, 1968, s. 60).

⁷ Kardeşi Emir Süleyman'ı öldürerek Edirne'de hükümdarlığını ilan eden Musa'nın 1410 tarihli sikkesinin darp yeri Edirne'dir.

karşın, Çelebi Mehmed'in tek başına tahta çıkmadan önceki sikkelerinin Bursa'da kestirilmiş olmasıdır. Çelebi Mehmed'in Amasya'da hükümdarlığının onaylanmasına ve bu nedenle de burada çok rahat sikke darp ettirebilecek durumdayken, sikkelerini başkent Bursa'da kestirmesi, daha o süreçte I. Mehmed'in kendisini bir şekilde tahta daha yakın gördüğüne işaret olarak düşünülebilir⁸.

Sultan I. Mehmed'in bu dönem sikkelerini kardeşlerinden farklı kılan bir diğer durum, kullandığı unvanlarıdır. Kardeşler arası taht kavgasının yaşandığı bu süreçte, Emir Süleyman ile Musa Çelebi'nin *bin Bayezid* şeklinde baba ismi dışında hiçbir unvan kullanmamalarına karşın Çelebi Mehmed kendisini "Sultan" ve "Es-Sultanül-Melikil-A'zam" şeklinde tanıtır (Pere, 1968, s. 60, 64, 67). *Sultan* unvanının kullanıldığı sikkelerinde tarih verilmemiş olsa da *Es-Sultanül-Melikil-A'zam* ününün bulunduğu sikke 813/1410 tarihlidir (Pere, 1968, s. 64). Aynı mücadelenin içerisinde olan, başkent Bursa ve Edirne olmak üzere dönemin en önemli iki kentinde hükümdarlıkları onaylanan iki kardeşin aynı tarihte kestirilen sikkelerde ise bu şekilde ibarelerle karşılaşılması düşündürücüdür. Daha önce, Orhan Gazi sikkelerinde "Es-Sultanül-A'zam", I. Murad ise "Es-Sultanül-Galip" unvanlarını kullanmıştır (Pere, 1968, ss. 48, 51). Fetret Dönemi öncesinde Osmanlı Beyleri tarafından özellikle de sikkelerde *sultan* unvanının kullanıldığı böyle bir geleneğin varlığına karşın, taht mücadelesi veren kardeşler içerisinde yalnız I. Mehmed'in *sultan* unvanını tercihi anlamlıdır. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken, sikkelerinde *sultan* ibaresinin görülmemesine karşın, Edirne'de oturan Emir Süleyman'ın, 809/1406 yılında başkent Bursa'da babası I. Bayezid için inşa ettirdiği türbenin kitabesinde "Arap ve Acem meliklerin efendisi, büyük sultan Süleyman Han" (Tüfekçioğlu, 2001, s. 95) şeklinde, sultani bir sıfat ile birlikte "sultan" ibaresini kendisi için kullanmasıdır. Taht kavgalarının sürdüğü böyle bir süreçte Emir Süleyman'ın, Edirne'de bir süre için hükümdar ilan edilmiş olsa da devleti bir idare altında toplayarak Osmanlı birliğini kuramamış olmasına karşın (Uzunçarşılı, 2003, s. 329), babasının türbesini yaptırması ve kitabesinde kendisini *sultan* olarak tanımlaması, kendini tahtın varisi, hatta tahtın sahibi gördüğünün bir göstergesi kabul edilebilir⁹. Emir Süleyman'ın 1406 gibi erken bir tarihte, tahta çıkmış diğer Osmanlı beyleri gibi *sultan* unvanını kullanmasına

⁸ Mehmed Çelebi'nin tahta çıktıktan sonraki dönem sikkelerini öncelikle Edirne olmak üzere, Bursa, Amasya, Serez, Ayaslık, Balad, Karahisar ve Siroz gibi farklı yerlerde darp ettirdiği görülür (Pere, 1968, s. 80).

⁹ Türbenin inşa tarihi, Mehmed Çelebi'nin kardeşi İsa Çelebi'yi öldürüp Bursa'yı almasının hemen ardından Emir Süleyman'ın da Bursa'yı Mehmed Çelebi'den aldığı döneme denk gelir. Bu süreçte muhtemeldir ki başkent Bursa'nın son olarak kendisinde kaldığını düşünen Emir Süleyman, daha sonra Bursa'yı bir daha geri vermemek üzere kardeşi Mehmed Çelebi'ye bırakacaktır.

karşın, en geç tarihlisi 1410 yılını veren sikkelerinde aynı unvanın görülmemesi, kardeşler arasında kendisinin zayıflayan gücüne işaret eder. Bu nedenle, Fetret Döneminin sonlarına doğru kardeşler arasında üstünlüğü ele geçiren Çelebi Mehmed'in, 1410 tarihli sikkelerinde kullandığı *Es-Sultanül-Melikil-A'zam* unvanı ile kendisini taçlandırdığı düşünülebilir.

I. Mehmed'in, henüz tahta çıkmadığı döneme ait sikkelerindeki bir diğer farklı tercih "Gıyaseddin" unvanıdır (Pere, 1968, s. 64). Sikkeleri ile birlikte I. Mehmed'in Edirne Eski Cami kitabesinde de görülen (Karamağaralı, 1971, s. 333; Ayverdi, 1989, s. 159) ve dinin yardımcı anlamına gelen "Gıyaseddin" kelimesi Selçuklu sultanlarının unvanlarından. Bu nedenle, Osmanlı Beyleri içerisinde yalnız I. Mehmed'in kullandığı "Gıyaseddin" unvanı, Osmanlılardan önce Anadolu'nun kültür yaşamına damgasını vuran Anadolu Selçuklularını tanımlar niteliktedir. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Beyliği olmak üzere iki kültür arasında "Gıyaseddin" gibi bir sultan ismi ile kurulan bu bağ, I. Mehmed'in Selçuklu sultanları ile kendisini farklı bir mukayesenin içerisine soktuğuna ve hatta öykündüğüne işaret eder. Beyliklerin kendi aralarındaki mücadelelerin ve var olma çabalarından doğan meşruiyet kaygılarının, diğer beylikler ile birlikte Osmanlıların Selçuklu geçmişine sahip çıkma çabalarına neden olduğu düşünülür (Kafadar, 1996, s. 128). Bir araştırmacının Osmanlı Devleti için vurguladığı "Sultanı ve imparatorluğu ayakta tutan üç direktten birincisi tarihten gelen hükümdarlık statüsüdür" (Kuban, 1998, s. 18) şeklindeki ifade de Selçuklu Sultanlarına ait *Gıyaseddin* unvanının I. Mehmed tarafından kullanılmasının bilinçli bir tercih olduğunu gösterir niteliktedir¹⁰. Anadolu Selçuklu sultanlarının unvanlarında da İran geleneklerinin uzantılarının görülmesi, hatta sultanların unvanlarının yanı sıra *Keyhüsrev*, *Keykavus* ve *Keykubad* gibi sultan isimlerinin de Şehname kahramanlarından alınması, Selçuklu döneminde de benzer bir öykünmeye işaret eder (Bayram, 2001, s. 66; Redford, 2001, ss. 48–58). Bu nedenle bir hükümdar olarak I. Mehmed'in Anadolu Selçuklu sultanlarına öykünerek geçmişinden güç aldığı hatta kendisini Selçuklu soy ağacına yerleştirdiği düşünülebilir. Özellikle de kardeşleri arasında tahtın kendisinin hakkı olduğunu ortaya koyma kaygısı yaşayan bir kişi için tercih edilen bu kullanım çok anlamlı olmalıdır. Böylelikle, Çelebi Mehmed'in kendisini, iktidar savaşı verdiği kardeşleri ile birlikte diğer beyliklerin beylerinden de ayrıcalıklı bir duruma getirmek istediği söylenebilir. Buna ek

¹⁰ Selçuklularla aynı coğrafyayı paylaşması nedeniyle kültürel anlamda Selçuklularla en çok ilişkilendirilen Karamanoğlu Beyliği'dir (1250-1487). Karamanoğlu beyleri, kitabe, sikke ve vakfiyelerinde Selçuklu sultanlarının isimleri hâline gelen "Alâeddin", "İzzeddin", "Rükneddin", "Gıyaseddin" gibi sıfatlar ile birlikte "Fahreddin", "Seyfeddin", "Bedreddin", "Şücaeddin" ve "Taceddin" ünlerini de kullanmışlardır (Konyalı, 1967, ss. 71–72, ss. 97–99).

olarak, Selçuklu Sultanı Alaeddin tarafından Ertuğrul'a verildiği kabul edilen¹¹ ve Osmanlı Beyliği'nin ilk toprak parçası olan Söğüt'te, Ertuğrul Gazi'nin ardından ilk olarak I. Mehmed'in cami yaptırması da anlamlıdır¹². Osmanlı dönem kaynaklarında, Osmanlıların çağdaşı diğer beyliklerinden kendilerini farklılaştırarak Selçukluların yasal mirasçıları olduklarının açık açık vurgulanması (Gündüz, 2009, ss. 199-216) âdeta Çelebi Mehmed'in Söğüt'teki yapısını da açıklar niteliktedir¹³. Öyle görülüyor ki bu şekilde amaçlanan, Sultan'ın kendisini kardeşlerinin üzerinde yasal varis olarak vurgulama isteğidir.

Sultan I. Bayezid'in ölümünün ardından, tek bir hükümdarın başa geçemediği 11 yıl süresince karışıklık yaşayan Osmanlı Beyliği'ni yeniden toparlayan I. Mehmed, 816/1413 yılında tek başına tahta çıkar (Uzunçarşılı, 2003, ss. 375). Tahta çıktığı dönem kitabeleri ile de dönem içerisinde farklılaşan I. Mehmed'in, "Gıyaseddin" dışındaki dönemin ortak kullanımından ayrılan diğer unvanları, daha çok güçlü ve başarılı sultan imajına gönderme yapar niteliktedir. I. Mehmed, Bursa'da inşa ettirdiği zaviyesinin taç kapısında yer alan kitabesinde, kendisini,

(...) büyük sultan, ihsan sahibi hakan, doğunun ve batının sultanı, Arap ve Acem'in hakanı, din ve dünyanın yardımcısı, sultan oğlu sultan...¹⁴

şeklinde ifade eder. Kitabesinde sanatsal inceliği ile herkesi etkileyeceği vurgulanarak bir *kudret eseri* olarak tanımlanan yapısında, I. Mehmed'in siyasi gücüne gönderme yapan bu unvanları kullanması anlamlıdır (Resim 1). Sözü edilen unvanlara ek olarak, I. Mehmed Bursa Yeşil Türbe kitabesinde,

(...) yüce hakan, dünya sultanlarının iftihar, insanların yardımcısı, şehirler imar eden, zulüm ve fesadı yok eden, gazi, mücahid... (Tüfekçioğlu, 2001, ss. 138, 177).

¹¹ Âşıkpaşazade, 1992, ss. 13-14, s. 18; Neşri, 1987, ss. 61-65, s.109; Solakzade, 1989, s. 13.

¹² Söğüt'te, I. Mehmed'in ardından Sultan II. Abdülhamit 1905 yılında bir cami yaptıracaktır.

¹³ Başkent Bursa surları (Saltanat Kapı) ile Bursa'daki ilk sultan yapısı olan Orhan Zaviyesi (1339-40) üzerinde de inşa kitabeleri yerine I. Mehmed'in adını veren onarım kitabelerin bulunması konumuz açısından anlamlıdır.

¹⁴ "...fitratı yaratanın sanat eseri ve kudret kuyumcusunun kudret eseri, yani bu yüce eser ki Naim Cenneti'nin aziz ve âlim olan Allah'ın takdiri ile istinsah edilmiş nüshalarından bir nüsha, ahiret bahçelerinden dünya hayatının çiçeği ile bezenmiş bir bahçe, dünya süsleri ile meydana getirilmiş olan makam, kâinat kurulduğundan beri sanatının inceliği ve manzarasının güzelliği ile bütün cihana ne kadar iftihar etse, en mamur şehirler bile benzerine kavuşamadıklarından dolayı çekingen bir vaziyette karşısında ne kadar utanıp kalsalar yeridir..." (Tüfekçioğlu, 2001, s. 138).

şeklinde anılır. Osmanlı beyleri arasında, sultanların siyasi güçlerini vurgulayan tanımlamalar içerisinde “Arap ve Acem meliklerinin efendisi”¹⁵, “Arap ve Acem ülkelerinin emirler emiri”¹⁶, “Arap ve Acem’in hakani”¹⁷, “Arap ve Acem’in sultanı”¹⁸ gibi sıfatlar kullanılmıştır. I. Mehmed ile birlikte, I. Murad (1360–1389), I. Bayezid (1389–1402) ve II. Murad (1421–1451) olmak üzere dönemin dört sultanı için de benzer şekillerde tercih edilen bu unvanlar yaklaşık aynı anlama gelir. Ancak, dönem sultanları içerisinde I. Mehmed’i farklı kılan, *doğunun ve batının sultanı* ile *şehirler imar eden* sıfatlarıdır. Selçuklu döneminde I. İzzeddin Keykavus’un Sinop Kalesi kitabesinde *doğunun ve batının sultanı* ile *karaların ve denizlerin sultanı* sıfatları bir aradadır (Durukan, 2001, s. 94)¹⁹. Sultan’ın bu unvanları genişleyen topraklar ve Karadeniz’in önemli liman kenti Sinop’u fethetmesi sonrasında, önemli bir siyasal başarının ardından kullanıldığı dikkat çeker. Osmanlı Devleti’nde ise *doğunun ve batının sultanı* ya da *karaların ve denizlerin sultanı* tanımlamalarının benzerleri, I. Mehmed’in ardından ilk kez, İstanbul’un fethi sonrasında II. Mehmed tarafından “...iki kıtanın sultanı ve iki denizin hakani...” ile “...yer ve su küresinin hükümdarı...” şeklinde tercih edilmiştir²⁰. II. Mehmed’in ilk altın sikkesinde de *karaların ve denizlerin sultanı* sıfatının görülmesi anlamlıdır. Bu bağlamda, kazanılan siyasal/askerî bir başarının ardından kullanılması beklenen *doğunun ve batının sultanı* sıfatının, devleti yeniden toparlamak dışında döneme damgasını vuran siyasal/askerî olayın yaşanmadığı bir sultanlık dönemi geçiren I. Mehmed tarafından tercihi, ancak sultanın kişiliği ile ilişkilendirilebilir. Bir

¹⁵ Çandarlı Halil Hayrettin Paşa’nın banisi olduğu Gelibolu Ulu Cami’de (1385) I. Murad için kullanılmıştır (Tüfekçioğlu, 2001, s. 57).

¹⁶ Bergama Yıldırım Camii’nde (1398) I. Bayezid için kullanılmıştır. (Tüfekçioğlu, 2001, s. 57).

¹⁷ Bursa Yeşil Zaviye’nin inşa kitabesindeki I. Mehmed’in sıfatlarından birisidir (Tüfekçioğlu, 2001, s. 138).

¹⁸ Bursa Muradiye Zaviyesi’nin inşa kitabesinde II. Murad’ın sıfatıdır (Tüfekçioğlu, 2001, s. 191).

¹⁹ Dönemin önemli veziri Sahip Ata’nın vakfiyesinde de “...doğu ve batıda, uzakta ve yakında bulunan meliklerin, emirlerin, vezirlerin iftiharî, meliklerin, sultanların sağ eli...” şeklinde ifade edilmiştir (Bayram-Karabacak, 1981, ss. 38, 52).

²⁰ Topkapı Sarayı’nın ilk avlusuna giriş kapısı Bab-ı Hümayûn’un “Allah’ın inayeti ve izniyle, iki kıtanın Sultanı ve iki denizin hakani, bu dünyada ve ahirette Allah’ın gölgesi, iki ufukta (yani Doğu ve Batı) Allah’ın gözdesi, yer ve su küresinin hükümdarı, Konstantinopolis (Kostantiniyye) kalesinin fatihi, Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Murad Han oğlu Sultan Mehmed Han, Tanrı mülkünü ebedi kılsın ve makamını feleği en parlak yıldızlarının üstüne çıkarsın, Ebu’l Feth Sultan Mehmed Han’ın emriyle, 883 yılının mübarek Ramazan ayında, bu mübarek kalenin temeli atılmış ve sulh ve sükûneti güçlendirmek için yapısı gayet sağlam olarak birleştirilmiştir.” şeklindeki kitabesi bir güç imgesi olarak değerlendirilmiştir (Necipoğlu, 2007, s. 62).

anlamda kendini görmek istediği yer olarak da yorumlayabileceğimiz bu unvanlar, I. Mehmed için Timur'a rağmen ciddi bir karışıklık sürecinden sonra tahta oturarak beyliğin siyasal düzenini yeniden kurmasına yüklediği anlam olarak da düşünülebilir. Ancak bu noktada özellikle vurgulanması gereken I. Mehmed'in anlam yüklü bu sıfatlarını kullandığı dönemde, hem 11 yıl süresince tahtı paylaştığı kardeşlerinin hem de Timur'un artık hayatta olmamalarıdır.

Sözü edilen unvanların yanı sıra, daha önce de işaret edildiği gibi, I. Mehmed'in sandukası üzerinde yer alan *şehirler imar eden* sıfatı da oldukça ilginçtir (Tüfekçioğlu, 2001, s. 177). Bir şehri ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden canlandırmak, ele alınan kenti kendine göre yeniden biçimlendirmektir. Bu nedenle, kent kurmak/kenti imar etmek bir anlamda kentin aidiyetini ortaya koymak olarak düşünülebilir. Osmanlı Beyliği döneminde de ilk kez kurulan bir şehirden söz edildiği gibi, fethedildikten sonra Osmanlı şehri hâline dönüştürülen yerleşimler vardır²¹. İlk kez Osmanlı tarafından kurulduğu kabul edilen şehir, Osman Gazi'nin banisi olduğu Yenişehir'dir²². Ancak Osmanlıların ilk büyük yerleşimi, Bizans kale şehri iken Osmanlı kenti hâline dönüştürülen Bursa'dır. 1326'dan sonra Bursa, Orhan Gazi tarafından, ovaya doğru inşa edilen bir külliye ile iç kale dışına taşınmıştır. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, kent dokusunun oluşumunda banilerin oynadığı roldür. Osmanlı dönem kaynakları, mevcut küçük yerleşimlerin, başa geçen sultanların emri ile genişletilerek yeni bir hüviyet kazandırıldığını ortaya koyar²³. Kurucu sultanı

²¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda şehircilik; ilk kez kurulan şehirler, bir menzil iken geliştirilip Osmanlı şehri hâline getirilen yerleşimler, Antik kentlerin yanına, civarına ya da üzerine kurulan yerleşimler, Bizans Kalesi ya da şehri iken Osmanlı şehri hâline dönüştürülen yerleşimler, Anadolu Selçuklu yerleşim dokusu üzerine yerleştirilen yerleşimler, beylikler dönemi dokusu üzerine yerleştirilen şehirler ve Anadolu dışı diğer kültürlerin üzerine yerleştirilen şehirler olmak üzere yedi alt grupta incelenmiştir (Müderrişoğlu, 2001, ss. 387–393). Temelinde şehir oluşumu iki farklı şekildedir. Biri ilk kez Osmanlılar tarafından kurulan şehirler, diğeri ise mevcut bir yerleşimin üzerine kurulan şehirlerdir. Sözü edilen diğer gruplar ise ikinci türün çeşitlemeleridir.

²² Kente Yenişehir isminin verilmesi, öncesinde de bir eski şehrin varlığını düşündürür.

²³ Aşıkpaşazade'de, Osman Gazi'nin Yenişehir'i aldıktan sonra, "...yanındaki gazilere evler yapıverdi. Orada durur oldu. Onun adına Yenişehir kodular..." (Âşıkpaşazade, 1992, s. 26) şeklinde şehrin kurularak/genişletilerek yeni bir isim verildiği anlatılmaktadır. Hoca Sadettin Efendi, Sultan Orhan'ın İznik alındıktan sonra, şehrin yeniden kurulması için, "Burada da derhal cami ve mescitlerin yapılmasına ferman çıktı." (Hoca Sadettin, 1999, s. 72), şeklinde bir ferman verdiğini dile getirmektedir. Şehrin imarı dışında, "...Orhan Gazi 'bu dul kadınları nikâh edin, alın' dedi. Öyle yaptılar. Şehrin mamur evleri vardı evlenen gazilere verdiler..." ve Gebze alındıktan sonra "...evlerini Müslümanlara verdiler..." (Âşıkpaşazade, 1992, ss. 42, 79) şeklindeki iki ifadede de görüldüğü gibi, kent dokusu ile birlikte Müslüman halk getirilerek kentteki Müslüman nüfusun çoğaltılması çabası dikkati çeker. II.

tanımlayan bu yeni hüviyetin, belki de yeni gücü tanımladığı, hatta sultani bir imgeye dönüştüğü düşünülebilir²⁴. Anadolu Selçuklu döneminin ilk evresindeki şehir kuruluşu hakkında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak, dönem kaynaklarındaki bazı ifadeler, mevcut küçük yerleşimlerin, başa geçen sultanların emri ile genişletilerek yeni bir hüviyet kazandırıldığını ortaya koyar. Emri veren sultanlar ise şehrin banisi olarak tanımlanmışlardır²⁵. Bu bağlamda

Murad'ın, Edirne'yi Çanakkale'ye bağlayan tarihî yol üzerinde, Cisir-i Ergene (Uzunköprü) yerleşimi için yaptırdıkları Âşıkpaşazade'de, "Sultan Murad Han Gazi hazine ve paralar harcetti. O ormanları kırdırdı. Temizletti. Orada bir yüksek bina ile köprü yaptırdı. Köprünün iki başını mamur etti. Şehir hâline getirdi. İmaret, cuma mescidi yaptı. Hamam ve pazarlar yaptı..." (Âşıkpaşazade, 1992, s. 96) şeklinde anlatılmaktadır. Aynı şehir Solakzade'de "...Kendisi Ergene Köprüsü'nün binasına başladı... köprünün başında bir kasaba peyda edip, diğer tarafına da büyük bir köy kondurdular..." (Solakzade, 1989, s. 219) şeklinde anlatılır. Bu ifadelere göre sultan, fazla büyük olmadığı anlaşılan yerleşimi kendi uygun gördüğü yerde kurdu muştur.

²⁴ Öncesinde bir Bizans kenti olan İznik'te cami ve mescit yaptırılmasına karşın, yeni kurulan Yenişehir'de yalnızca konutlardan bahsedilmesi iki şehrin farklı anlamlar taşıyor olmasındandır. Selçuklular'ın ilk başkenti, Osmanlılar tarafından alınmadan önce ise Laskarisler'in başkenti olan İznik'te, mevcut Hristiyan kenti Türk-İslam kentine dönüştürülmeye çalışılarak kendini tanımlama çabası hâkimdir. Kenti dönüştürme çabasının farklı şekillerde gerçekleştirilmiş olduğu, Âşıkpaşazade'deki bazı anlatımlardan da anlaşılmaktadır. "...Kiliseyi mescit yaptılar..." (Âşıkpaşazade, 1992, ss. 39, 42, 52) ifadesinde olduğu gibi, kente hâkim gücü tanımlayan dinî bir yapının, yeni alınan güç tarafından yeni dinin kullanımına dönüştürülmesi, kentin yeni hâkiminin şehir ölçeğinde kendisini tanımlaması ile ilgili olmalıdır.

²⁵ Sultan I. Mesud'un, Amasya civarında Simre şehrini inşa ettirdiği, içinde camiler, fukara ve yolcular için meskenler (zaviyeler) ve su tesisleri yaptırdığı; kendisi için burada yaptırdığı türbesine gömüldüğü, rivayet edilmektedir (Sevim-Merçil, 1995, s. 441). Bununla birlikte, II. Kılıç Aslan'ın 1170'te yeniden kurduğu Aksaray'da kendisine bir saray, askerlerine meskenler inşa ederken, şehirde camiler, medreseler, zaviyeler ve çarşılar yaptırmış, ayrıca Azerbaycan'dan gaziler, âlimler ve tüccarlar getirip buraya yerleştirerek (Turan, 1971, s. 233), kent dokusunun oluşturulmasının yanı sıra kent halkının da belirlenmesinde söz sahibi olduğu bilinmektedir. Dönem kaynaklarında geçen "...Aksaray'ı bina etti" (Anonim, 1952, s. 25), "...Aksaray'ı yaptırdı" (Aksaray-i, 1943, s. 127) şeklindeki tanımlamalar, kentin bilinçli olarak sultan tarafından oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Anonim Selçuklu Tarihi'nde I. Alaeddin Keykubad'ın Kentalo Kalesi'ni (Alanya) aldıktan sonra, "...şehrin temelini atılmasını söyledi..." (Anonim, 1952, s. 30) şeklindeki ifadesi de alınan şehirlerin sultanlara göre yeniden elden geçtiğini gösterir²⁵. "...Bunlar tamam olduğunda Alâeddin kendi adını o şehre verdi. Alaiye diye isim koydu" (Anonim, 1952, s. 30) şeklindeki bir diğer veri oldukça önemlidir. Kenti fetheden sultanın emri ile yeniden kurulan şehir, aynı zamanda sultan tarafından yeni bir isimle adlandırılmaktadır. Kente verilen ismin kurucunun kendi ismi olması ise, kentin bir sultani imgeye dönüştüğüne ve prestij göstergesi olduğuna işaret eder.

düşünüldüğünde I. Mehmed için kullanılan *şehirler imar eden* sıfatı çok anlamlıdır. Beyliğin birçok farklı kentinde I. Mehmed'in baniliğinde eserler inşa edilmiş olmasına karşın, sultanın şehir kuruluşundaki veya dönüştürülmesindeki etkin rolünü yansıtmak istercesine sultani bir anlamı ortaya koyan bu unvan, bir anlamda I. Mehmed'in kendini takdimidir sanki.

Görüldüğü üzere yalnız kendisinin kullandığı sıfatlarla dönemin diğer beylerinden ayrılan Çelebi Mehmed, hem Selçuklularla kendisini bir şekilde ilişkilendirmekte hem siyasal başarılarına gönderme yapmakta hem de kent-halk bağlantısına verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bu nedenle I. Mehmed'in sıfatlarında, belki de kendisini Selçuklu sultanları konumuna taşıyarak siyasal anlamda güçlü bir sultan imajı çizilmeye çalışıldığı düşünülebilir.

Kitabelerinde tercih ettiği unvanlarla biçimlenen bu portre, I. Mehmed'in mimari eserlerinde de farklı boyutta takip edilebilir. Sultan'ın en erken tarihli eseri Edirne Eski Cami'dir (Resim 2). Eş birimli plan şemasına sahip olan yapı, iki sıra ikişer kare kesitli paye üzerine çift yönlü kemer atılımı ile kubbe örtülü dokuz birime ayrılmıştır. Osmanlı Beyliği döneminde Bursa Ulu Cami (1399) ile ortaya çıkan ve sıklıkla görülmeyen bu şemanın daha sonra yalnız Edirne Eski Cami'de uygulanması önemlidir. Kitabesi 817/1414 tarihini veren caminin I. Mehmed'in tahta çıkışının hemen ardından tamamlanmış olması yapı için cevap bekleyen ilk sorudur. Diğer bir soru ise, taht mücadelesi ile geçen 11 yılın ardından tek başına tahta çıkan I. Mehmed'e ait ilk yapının başkent Bursa yerine Edirne'de karşımıza çıkmasıdır. Yapının minber kapısı ve taç kapı üzerindeki kitabeleri bani olarak I. Mehmed'in ismini vermesine karşın, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, I. Mehmed'in kardeşi Emir Musa yapının inşasına başlayan kişi olarak belirtilir (Evliya Çelebi, 1999, s. 242)²⁶. I. Mehmed 1413 yılının Temmuz ayında tahta çıkmıştır. Caminin kitabesi ise Ocak 1414 tarihlidir. Bu tarihler doğrultusunda, 6–7 ay gibi kısa bir sürede, hem de ciddi bir siyasal karışıklık döneminin ardından böylesine anıtsal bir caminin I. Mehmed tarafından inşası yerine, mevcut olan bir yapıyı tamamlatması daha

²⁶ E. Hakkı Ayverdi, Evliya Çelebi'nin bu bilgiyi vermesine karşın, yapının kitabesinde I. Mehmed'in adının geçtiğini bildirir (Ayverdi, 1989, ss. 150, 159). S. Çetintaş ise, yapının ilk banisinin Emir Süleyman olduğunu, I. Mehmed'in ise yapıyı tamamlattığını dile getirir (Çetintaş, 1958, s. 18). Yapının kitabelerini yayımlayan Beyhan Karamağaralı, yalnızca I. Mehmed'in adı geçen kitabe metnini vermektedir (Karamağaralı, 1971, s. 333). R. Osman ise eserinde, Çelebi Mehmed'in ismini veren kitabeleri yayımlamasına karşın, yapının inşasına Emir Süleyman tarafından 1402 yılında başlandığını, 1411 yılında kardeşini öldürerek Edirne'de tahta çıkan Musa Çelebi'nin yapının inşasına devam ettiğini ve son olarak tek başına tahta çıkan I. Mehmed'in yapıyı tamamlatan kişi olduğunu dile getirir (Osman, 1999, s. 60). A. Durukan ise, bani olarak, yapının kitabesinden hareketle Murad Han, Emir Süleyman ve I. Mehmed isimlerini verir (Durukan, 2002, s. 1126).

akla yatkın gelmektedir. Dönemin siyasal yapısı da caminin birden fazla banili olabileceğini destekler niteliktedir. Daha önce de belirtildiği gibi, I. Bayezid'in ölümünden sonra ülke oğulları arasında paylaşılmıştır. Emir Süleyman Edirne'de, I. Mehmed Amasya'da ve Emir Musa ile İsa kardeşler ise Bursa'da kalmışlardır (Uzunçarşılı, 1957, ss. 497–500). Bu nedenle, Edirne'de hükümdarlığı onaylanan Emir Süleyman, babasının başkent Bursa'daki camisine öykünerek Edirne'de kendisine yeni bir merkez yaratmaya yönelik, kentin *Ulu Camii* konumunda böyle bir yapı inşa ettirmek istemesi oldukça doğaldır²⁷. Sonrasında ise 1410 yılında kardeşi Emir Süleyman'ı ortadan kaldırarak beylik yarışında önemli yol kat eden Musa Çelebi'nin yapının inşasına devam ettiği, Emir Musa'nın ardından tek başına sultanlığını Edirne'de ilan eden I. Mehmed'in ise beylik yarışının kendisinde kaldığını ifade eder nitelikteki bu yapıyı tamamlattığı düşünülebilir. Dolayısıyla yapının ilk ve belki de en önemli kurucusu Emir Süleyman olarak görülmelidir. Durum böyle iken, Çelebi Mehmed için Edirne Eski Cami, Emir Süleyman'ın egemen olduğu kentte, ancak onun ölümü sonrası söz sahibi olabilmesinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Tek başına tahta çıkışının ardından muhtemeldir ki kardeşlerinin Edirne'deki egemenlik izlerini silmek isteyen I. Mehmed, camiye tamamlatmış ve kitabesine kendi adını yazdırmıştır. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken, Edirne Eski Cami kitabesinde I. Mehmed'in kullandığı *Gıyaseddin* unvanıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, bilinçli bir tercihi düşündüren *Gıyaseddin* unvanı, I. Mehmed'in kendisini Selçuklu soy ağacına yerleştirdiği ve böylelikle de tahtın kendisinin hakkı olduğunu ortaya koyma kaygısına dikkat çeker.

Çelebi Mehmed'in aynı tarihlere yerleştirilen ikinci yapısı ise Amasya'nın ilçesi Merzifon'daki kendi adını taşıyan medresesidir (Resim 3). Sultan'ın tahta çıkışının hemen ardından, 817/1414 yılında yapımına başlanan medrese, 820/1417 yılında Emir Ali oğlu Umur Bey tarafından tamamlanmıştır²⁸. Sultan'ın tahta çıktıktan sonraki ilk eserlerinden biri olan medresesini, öncesinde hiçbir sultan yapısının bulunmadığı Merzifon'da inşa ettirmesi

²⁷ Osmanlı Beyliği döneminde, I. Osman (1300-1324), Orhan (1324-1360) ve I. Murad (1360-1389) zamanlarında prestij yapıları olarak zaviyeler (ters T planlı yapılar) inşa edilmiştir. Sözü edilen bu süreçte başkent Bursa'daki özgünlüğünü koruyamamış Şehadet Camii ayrı tutulduğunda anıtsal ölçekte cami inşa edilmemiş olduğu görülür. Bu nedenle I. Bayezid'in 1399 yılında inşa ettirdiği Bursa Ulu Cami büyük bir önem taşır. Bu nedenle kentin *Ulu Camii* konumundaki Edirne Eski Camii'ne prestij yapısı olacak şekilde bir anlam yüklemek çok da yanlış olmayacaktır.

²⁸ Kitabesi: "Muhammed Hamza el-Müşeymeş oğlu Ebu Bekir –Allah ona iki dünyada rahmet etsin- bu mübarek medreseyi inşa etmeye başladı. Bayezid oğlu büyük sultan, Sultan Mehmed –Allah onun saltanatını ebedî kılsın- 817 yılında bu şerefli medreseyi inşa etmeyi emretti. Ve Ali oğlu Emir Umur Bey –şerefi devamlı olsun- 820 senesinde onu imar etti" (Tüfekçioğlu, 2001, s. 124).

düşündürücüdür. Osmanlı Beyliği dönemi Amasya'sı şehzadelerin valilik yaptığı bir yer olmasıyla öne çıkar (Yinanç, 1950, s. 395). Amasya'nın I. Bayezid (Yıldırım) döneminde, Şehzade Mehmed (Çelebi) tarafından alınması (794/1391) ile sultanlarla olan ilişkisi başlar (Âşıkpaşazade, 1992, s. 65; Yinanç, 1944, s. 372). Amasya'nın sancak beyi olan Şehzade Mehmed, yukarıda da belirtildiği gibi 1402–1413 yılları arasındaki beyliğin karışıklık sürecinde Amasya valiliğinde bulunmuştur (Uzunçarşılı, 1997, s. 497). Babası Şehzade Mehmed'in vali olduğu bu dönemde Sultan II. Murad'ın ve daha sonra Sultan I. Selim'in Amasya'da doğması, II. Mehmed'in de sekiz yaşında Amasya'ya vali olarak gelip ilk eğitimini burada alması Amasya'nın *şehzadeler kenti* ve bir anlamda da sultani imge olmasının nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir. Amasya'nın siyasi açıdan önemli bir kent olmasına karşın, şehrin merkezinde kaynaklardan varlığı öğrenilen saray ve cami dışında herhangi sultan yapısının bulunmaması ilginçtir. Osmanlı beylerinin mimari anlamda Amasya'ya katkıları sınırlı olsa da dönemin önemli vezirlerinin yapıları ile birlikte, kentte saray destekli bir nakkaşhanenin bulunması (Bağcı, 1994, ss. 22–26)²⁹, Amasya'nın Beyliğin doğudaki merkezi konumunda olduğuna işaret eden önemli verilerdir³⁰. Ancak asıl ilginç olan, I. Mehmed'in Amasya ile böyle bir bağının olmasına karşın, tahta çıktıktan sonraki ilk eserlerinden biri olan medresesini Amasya yerine ilçesi Merzifon'da yaptırmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, Ankara Savaşı'nda Timur yenilgisinin ardından Amasya'yı merkez edinen I. Mehmed'e Timur tarafından hükümdarlık hakkı tanınmıştır. Belki de bu nedenle I. Mehmed, Timur tarafından beyliğinin onaylandığı bir merkez olan Amasya yerine, bu merkeze çok yakın ve Timur'un gölgesinin bulunmadığı bir diğer merkez olan Merzifon'u tercih etmiş olmalıdır. Bununla birlikte, babası I. Bayezid'in Ankara Savaşı yenilgisi sonrasında Amasya valiliğinin Timur maiyetindeki Kara Devletşah'a verilmiş olmasına karşın, halkın Çelebi Mehmed'i daveti ile I. Mehmed'in Kara Devletşah'ı ortadan kaldırarak Amasya'yı tekrar ele geçirdiği bilinir (Uzunçarşılı, 1957, s. 497). Belki de kentteki medresesi ile I. Mehmed, hem kendisine yardımcılarından dolayı Merzifon halkına verdiği bir sözü

²⁹ Sarayın mimari anlamda katkısı olmasa da özellikle 15. yüzyıl boyunca Amasya'da, resimli el yazması projelerinin de gerçekleştiğinin bilinmesi, Saray tarafından desteklenmiş olan Osmanlı resim sanatı örneklerinin, İstanbul saray nakkaşhanesindeki gelişiminden önce Amasya gibi bir merkezde üretilmiş olduğunu gösterir ki bu, merkez dışında da pahalı ve uzmanlık gerektiren bir sanat dalının gelişmiş olduğunu ortaya koyar (Bağcı, 1994, ss. 22–26).

³⁰ Osmanlı Beyliği'nin, İstanbul'un alınmasından sonra artık devlet olarak kabul edildiği bir süreçte, Sultan II. Bayezid'in (1481–1512) İstanbul ve Edirne'nin yanı sıra Amasya'da da külliyesinin bulunması, bu dönemde de Amasya'nın, Osmanlıların Anadolu'daki merkezi durumunda olduğuna işaret ettiği düşünülebilir.

gerçekleştirmiş hem de Timur'a karşı zaferini ilan etmiştir. Muhtemelen bu zaferini de medresesinin plan şeması ile dillendirilmiştir.

Osmanlı beylerinden hiçbirinin külliyelerinden bağımsız bir medrese yaptırmamalarına karşın, I. Mehmed'in hem büyük ölçeği hem de farklı plan şemasıyla dönemi içerisinde öne çıkan bir medrese inşa ettirmesi anlamlıdır. Anadolu Selçuklularının egemen olduğu Anadolu'nun büyük bir kısmını I. Bayezid'i yenerek ele geçiren ve hatta Osmanlı Beyliği'nin başkenti Bursa'ya kadar ilerleyen Timur/Moğollar doğudaki etkin güç olarak düşünülmelidir. Sözü edilen gücün/Timur'un aynı zamanda Amasya'da I. Mehmed'in hükümdarlığını onaylayan kişi olması da önemlidir. Bu nedenle, I. Mehmed'in dönemin prestij yapısı olan zaviye yerine, Amasya'nın, ilçesi Merzifon'da Timur döneminin önemli yapılarından olan medrese inşa ettirmesi bir tesadüf olmasa gerek. Bu bağlamda, I. Mehmed'in medresesinde seçmiş olduğu dört eyvanlı plan şeması, Timur ile girdiği iç hesaplaşmanın bir sonucu olarak düşünülebilir. Timur dönemi mimarisinde, özellikle cami ve medreselerde dört eyvanlı plan şemasının tercih edilmiş olması (O'Kane, 1987, s. 21), I. Mehmed'in bu şemayı kullanarak, Timur'un elindeki topraklar üzerinde bir hâkimiyet kurduğunu ve Timur üzerinde bir güç olarak kendisini ortaya koymak istediği ileri sürülebilir. Yapı kare planlı, açık avlulu ve dört eyvanlı bir şemaya sahiptir. Plan şeması ile dönemin diğer medreselerinden ayrılan yapının beden duvarından dışa taşkın eyvanları, yapı dışından okunabilirliği olan merkez ve dört yön kurgusuna dikkati çeker (Resim 4). Dört yöne egemen olma isteği ve bunu bir merkez etrafında birleştirme bir güç ifadesi olarak bu mimari şemaya yansımıştır (Ögel, 1986, ss. 59, 61; Eliade, 1992, ss. 21–42)³¹. Anadolu'da hiçbir yapıda bu şekli ile uygulanmayan bu sultani tercihin, I. Mehmed'in kullandığı *doğunun ve batının sultanı* unvanı ile de dillendirilmiş olduğu düşünülebilir³². Ancak,

³¹ Merkezî avlu ve dört eyvanlı plan şemasına yüklenen anlam, dört ana yönü birbirini dik açı ile kesen, iki eksen üzerindeki mimari elemanlarca vurgulanarak bir merkez etrafında dengeli, simetrik bir bütünde kozmos imgesi oluşturulmasıdır (Ögel, 1986, s. 61). Bu düşünceye göre, her mikro evren en mükemmelenin kutsal bir yere sahiptir. Bu da “merkez”dir. Dünyanın merkezi sayılan bu merkez gök, yer (bu dünya) ve yer altı (cehennem) olmak üzere üç kozmik bölgenin kesişme noktasıdır ve bu üç bölge arasındaki iletişim ancak merkezden sağlanmaktadır (Eliade, 1992, ss. 21–42). Yapılardaki kozmik diyagram olarak adlandırılan bu simgesel anlamı ile yapı, “evren” imgesi olarak kabul edilmektedir (Ögel, 1986, s. 59). Avlunun merkez olma fikri ile birlikte, dünyayı simgeleyen dört yön bu merkez etrafında belirlemeye başlamıştır (Cirlot, 1971, s. 307; Chevalier-Gheerbrant, 1996, ss. 402–407). Dört yöne egemen olma isteği ve bunu bir merkez etrafında birleştirme olarak tanımlanan bütünlük bir güç ifadesi olarak bu mimari şemaya yansımıştır. Bu kozmik imgenin mimarideki yansımaları ise sultani gücü ifade eder.

³² Eski Türklerde de yönler önem verilmiş ve yönler bir şekilde anlamlandırılmıştır. Doğu, güneşin çıktığı yüzün dönümlü selam verildiği yön, Göktürklerde “ileri”,

yapının plan şeması I. Mehmed'in baniliği sırasında biçimlenmiş olsa da, medresenin kendisi tarafından tamamlanmamış olması düşündürücüdür.

Medrese, yapıda çalıştığı bilinen Ebu Bekr ibn Muhammed Hamzat'ül-Müşeymeş Dımışki isimli "Şam"lı sanatçısı ile de dönemi içerisinde özel bir yere sahiptir³³. Ebu Bekir ibn Muhammed'in medresenin yanı sıra yakın tarihlerde I. Mehmed'in önem verdiği lalası ve veziri Bayezid Paşa'nın Amasya'daki zaviyesinde de çalışıyor olması Muhammed'in Bayezid Paşa Zaviyesi'nde imzası bulunan diğer dört sanatçının üzerinde bir yetkiye sahip olduğunu düşündürür³⁴. Bu bağlamda *el-muallim* ününü kullanan Ebu Bekr ibn Muhammed'in *yapım yöneticisi* konumunda olduğu önerilebilir.

Edirne Eski Cami ve Merzifon Çelebi Mehmed Medresesi gibi bir anlamda tahta çıkış belgeleri olarak değerlendirebileceğimiz iki önemli eserin ardından, I. Mehmed'in en önemli eseri, içerisinde türbesinin de bulunduğu, *Yeşil Külliye* olarak bilinen, başkent Bursa'daki 822/1419 tarihli külliyesidir (Resim 5). Muhtemeldir ki *sultanlık* ve *prestij* yapısı olarak düşünülmüş külliye hem zaviye hem de türbesi ile dönemin diğer sultan külliyesi arasında özel bir yere sahiptir³⁵. Plan ve ölçek olarak dönem özelliklerini tekrarlayan Yeşil Zaviye taş, ahşap, çini, alçı ve kalem işi bezemeleri ile dönem yapılarından ayrılır.

Tonyukuk Yazıtı'nda ise "ön"dür; Güney, güneşin güneydeki gezisinin tam ortasıdır. Göktürklerde "gün ortası", diğer Türklerde "öğle yanı"dır; Batı için bütün Türklerde "gün batısı" terimi yaygındır; Kuzey ise Göktürklerden beri "gece ortası" sözü ile anılır (Ögel, 1982, ss. 24-25). Bilge Kağan başarısını gökle yere bağlar ve "...ileride gün doğusuna, sağda öğle yerine, arkada gün batısına doğru ve solda gece ortasına yani uzak kuzeye kadar ..." (Ögel, 1982, s. 31) şeklinde yönlerle kendi devletinin çevresini çizer.

³³ Bu sanatçının oğlu Sinaneddin Ahmed ibn Ebu Bekr'in Ankara Karacabey Zaviyesi'nde (1440), amcası Ali İbn Müşeymeş'in ise Aydınogulları Beyliğine ait Selçuk İsa Bey Camii'nde (1375) imzaları bulunur (Mayer, 1956, s.37; Sönmez, 1995, ss. 403-421).

³⁴ Amasya Bayezid Paşa Zaviyesi'nde (1419) kitabeleriyle tespit edilen beş sanatçının çalıştığı bilinir. Sınırlı sayıda sanatçı isminin bulunduğu Osmanlı Beyliği içerisinde özel bir örnek olan bu yapı, I. Mehmed'in Bursa Yeşil Külliyesi ile birlikte en çok sanatçının çalıştığı bir diğer yapıdır. Bu nedenle de banisi Bayezid Paşa'nın güçlü kişiliğini öne çıkaran bu yapıdaki sanatçılardan *el-muallim* ününü kullanan ikisi, Ebu Bekr ibn Muhammed Hamzat'ül- Müşeymeş ve Zeynuddin ibni Zekeriya'dır. *Mimar* ünü ise Ken'an ...Togan ibni Abdullah Atik Bayezid Paşa ve Yakup ibni Abdullah isimleriyle birlikte kullanılmıştır (Sönmez, 1995, ss. 403-412). Yapıdaki bir diğer sanatçı ise Amel-i üstad Mustafa en-neccar isimli ahşap ustasıdır (Yardım, 2004, s. 61).

³⁵ Külliye, zaviye, medrese, imaret, hamam ve türbe olmak üzere altı yapıdan oluşan serbest külliye şemasında yapılar topluluğudur.

Zaviye'nin taç kapısındaki inşa kitabesi, bu yapının gerçekten de süslemeleri ile de vurgulanmak istenen imaj yapısı olduğunu ortaya koyar:

(...) fitratı yaratanın sanat eseri ve kudret kuyumcusunun kudret eseri, yani bu yüce eser ki Naim Cenneti'nin aziz ve âlim olan Allah'ın takdiri ile istinsah edilmiş nüshalarından bir nüsha, ahiret bahçelerinden dünya hayatının çiçeği ile bezenmiş bir bahçe, dünya süsleri ile meydana getirilmiş olan makam, kâinat kurulduğundan beri sanatının inceliği ve manzarasının güzelliği ile bütün cihana ne kadar iftihar etse, en mamur şehirler bile benzerine kavuşamadıklarından dolayı çekingen bir vaziyette karşısında ne kadar utanıp kalsalar yeridir (Tüfekçioğlu, 2001, s. 138).

şeklindeki kitabe metninde, yapının bir kudret eseri olduğu açık açık söylenmekte ve sanatsal inceliği ile herkesi etkileyeceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle I. Mehmed'in zaviyesinin içerisine kendine özel, zemini dâhil tüm duvarları çini ve altın yaldız bezemeli bir mahfil yaptırması çok anlamlıdır (Resim 6). Döneminin tek örneği olan bu mahfil, yapıyı I. Mehmed'in makamı yapar ki bu da makamına içerisinde bulunduğu yapının dinî işlevi nedeniyle aynı zamanda ilahi bir anlam da kazandırır.

I. Mehmed'in kentlerin önemli noktalarına cami, zaviye veya medrese gibi toplumun belli ihtiyaçlarına cevap veren sosyal içerikli eserler yaptırmaya karşın, çok daha kişisel bir yapı olan ve sosyal kullanımını doğrudan banisinin ismi ile ilişkilendirebileceğimiz türbesi, sultanın diğer yapılarından değişen anlamı ile ayrılır. Özellikle sultan türbelerinin yapıma amacı irdelendiğinde, diğer örneklerden farklı olarak hitap ettikleri kitle için özel anlamlar taşıdığı düşünülebilir. Çoğunlukla başa geçen sultanın babasının türbesini inşa ettirmiş olduğu bir dönemde, banisinin kendisi olması nedeniyle dönemin diğer örneklerinden ayrılan türbe, sultanın döneminde kazandığı ya da göstermek istediği siyasi gücünün, bir anlamda da bireysel gücünün mimariye yansıdığı en kişisel yapısıdır (Resim 7). Bu nedenle, külliye'nin bulunduğu tepenin en yüksek noktasında, zaviyenin güneyinde, cephelerindeki çini kaplaması ile dikkatleri üzerine çeken türbenin yer alması bilinçli bir tercihi düşündürür³⁶. Daha önce de işaret edildiği gibi, Osmanlı Beyliği'nin ciddi siyasal karışıklık sürecinde, Timur tarafından hükümdarlığının onaylandığı Amasya'da bulunan I. Mehmed, 1413'te beyliğin siyasal düzenini yeniden kurarak tahta çıkar (Uzunçarşılı, 2003, s. 375). On bir yıllık bu süreçte, kardeşleri Emir Süleyman ve Musa

³⁶ Osmanlı Beyliği dönemi Bursa'da yer alan diğer sultan türbelerinin külliye içerisindeki konumları dikkate alındığında, bu türbe farklı konumu ile diğerlerinden ayrılır. Türbenin bir anlamda külliye'nin merkezini oluşturması, hatta zaviyeye tepeden bakması Osmanlı mimarisinde bir daha karşımıza çıkmayacak olsa da, caminin kible yönüne sultan türbelerinin konumlandırılma uygulaması, klasik dönem sultan külliyelerinin ana ilkelerinden birini teşkil edecektir (Kuran, 1995, s. 389).

Çelebi'nin sikkelerinin Edirne'de bastırılmış olmasına karşın, Amasya'da bulunan Çelebi Mehmed, sikkelerini Bursa'da kestirtmiştir (Pere, 1968, ss. 59–71, 80). Amasya'da kendi adına sikke bastırıldığı da bilinen Çelebi Mehmed'in, valisi bulunduğu Amasya'da rahatlıkla sikke bastırarak durumda olmasına karşın, ilk sikkesi için tahta geçeceği başkent Bursa'yı tercih etmesi, taht mücadelesi veren kardeşlerinin varlığına karşın, yine de kendisini Osmanlı sultanı olarak tanımladığını düşündürür. Bu nedenle külliye'nin en önemli noktasına güç göstergesi olarak türbesini inşa ettirmiş olması bir tesadüf olmasa gerekir.

Buna ek olarak, döneminin diğer tüm örneklerinden ayrılan iki katlı plan şeması ile türbede Selçuklu sultanlarına öykünmenin yanı sıra I. Mehmed'in Timur ile girdiği iç hesaplaşmanın getirdiği bir yarışın dillendirilmiş olduğu da düşünülebilir. Yapıda, Ahmed oğlu Hacı Ali isimli Tebrizli bir sanatçı, külliye'de ise ismi belirtilmemiş başka Tebrizli ustaların çalıştığı bilinir (Tüfekçioğlu, 2001, ss. 162, 169). Timurlu sanatçılar ile birlikte, külliye'de imzası bulunan bir diğer sanatçı Nakkaş Ali bin İlyas Ali'dir (Tüfekçioğlu, 2001, s. 149). Timur tarafından Maverâünnehir'e götürülen, orada nakkaşlığı öğrenen ve daha sonra Bursa'ya geri geldiği bilinen Ali bin İlyas Ali yapıdaki tüm kompozisyonların tasarımcısı olarak kabul edilir (Özbek, 2002, s. 351)³⁷. Bu nedenle yapıdaki taş işçiliği, çini teknikleri ve kompozisyon özellikleri Timurlu geleneğine bağlanmıştır³⁸. Külliye'de isimleri geçen Tebrizli ustaların dönemin diğer yapılarında çalıştıklarına dair veri bulunmaz. I. Mehmed'in tercihini ortaya koyan bu durum, Tebrizli sanatçıların, Timur'un ülkesinden sanatçı getirerek eser yaptıracak kadar gücünü görece olarak gösterme (Özbek, 2002, s. 351) ve artık hayatta olmayan Timur'a dolaylı olarak meydan okuma isteğinden, bir anlamda Timur ile girdiği iç hesaplaşmanın getirdiği bir yarışın neden olduğu bireysel gücü ön plana çıkarma isteğine işaret eder.

Yeşil Külliye'de imzası bulunan bir diğer sanatçı, I. Mehmed için yaptırdığı hanı, adına inşa ettirdiği on iki yapısı ve hazırlattığı vakfiyesi ile I. Mehmed döneminin önemli banilerinden olan Vezir Ahi Bayezid oğlu Hacı İvaz'dır (Tüfekçioğlu, 2001, s. 169). Siyasi kimliğinin yanı sıra sanatçı kişiliği ile de öne çıkan Hacı İvaz'ın kendi yapıları dışında yalnız veziri olduğu I. Mehmed'in üç yapısında çalışması, banî tercihinin yapılarına nasıl yansıdığını göstermesi açısından önemlidir. Bani olarak I. Mehmed ile sanatçı-vezir Hacı İvaz arasında kurulan bu ilişki dönemin sanatsal yapılanması hakkında da bazı ipuçları ortaya

³⁷ 14. yüzyıl biyografi yazarlarından Taşköprülüzade (Taşköprülüzade, 1985, s. 437) Timur'un askerlerinin Bursa'yı kuşatması sırasında Ali bin İlyas Ali'nin Bursa'dan alınarak Semerkant'a götürüldüğünü, orada nakkaşlığı öğrenerek Timur'un ölümünden sonra yeniden Bursa'ya döndüğünü anlatmaktadır.

³⁸ Özellikle Yeşil Zaviye ve Türbedeki bitkisel bezemeli desenler ile Timurlu ciltleri arasında benzerlikler kurulmuştur (Raby-Tanındı, 1993, ss. 24-25).

koyar. Âşıkpaşazade'nin Hacı İvaz Paşa için, “Başka memleketlerden hüner sahiplerini ve üstatları Anadolu'ya ilk o getirmiştir” (Âşıkpaşazade, 1992, s. 168) şeklindeki sözünden yola çıkılarak Hacı İvaz Paşa'nın merkezi mimarlık teşkilatının ilk başkanı olduğu düşünülür (Özbek, 1999, s. 454). Ancak Hacı İvaz'ın, I. Murad döneminden itibaren başladığını kabul ettiğimiz saray teşkilatının ilk yöneticisi olmasından çok, bu teşkilatın I. Mehmed dönemindeki yöneticisi olma ihtimali üzerinde durulabilir. Hacı İvaz, Bursa Yeşil Zaviye'de “yazılarını yazan, planlarını çizen, kanunlarını tespit eden...”, Yeşil Türbe'de “tedbir sahibi vezir Hacı İvaz'ın delaletiyle yapılmıştır”, Dimetoka Çelebi Mehmed Camii'nde ise “Sanatında mahir, mühendislerin iftihar, imarcıların kadimi” (Tüfekçioğlu, 2001, ss. 138, 169) şeklinde kendisini tanıtarak siyasi kimliğinin yanı sıra yapım yöneticisi ve sanatçı kimliğini de ortaya koyar. Sultan'ın emri ile inşa ettirilen bu üç yapının yöneticisi olmasından yola çıkılarak yapıların sarayın mimarlık örgütü tarafından gerçekleştirildiğini ve olasılıkla Hacı İvaz'ın Sultan I. Mehmed'in desteği ile örgütün bu dönemdeki baş yöneticisi olduğu düşünülebilir. Görüldüğü üzere, dönemin diğer yapılarından bezemeleri ile farklılaşan Yeşil Külliye, bani-sanatçı-mimari ilişkisini de gözler önüne sermektedir. Külliye'de üç farklı sanatçı ismi ile Tebrizli ustalar diye imza atan bir sanatçı grubunun bulunması, dönemi için özel bir yeri olan yapı topluluğunda bir ekip çalışmasının varlığını ortaya koyar. İşaret edildiği gibi, Hacı İvaz Paşa'nın diğer sanatçıların üzerinde bir yetkiye sahip olması, Konya Alâeddin Camii'nde Atabek Ayaz'ın üstlenmiş olduğu *yapım yöneticisi* görevinin külliyenin iki farklı yapısında imzası bulunan Hacı İvaz Paşa tarafından yürütüldüğüne işaret eder.

Görüldüğü üzere I. Mehmed kendini tanımlarken kullandığı sıfatlar gibi inşa ettirdiği yapıları ve yapılarında çalıştırdığı sanatçıları ile dönemin diğer beylerinden farklılaşır. I. Mehmed tahta çıkmadan önceki sikkesinde ve tahta çıktıktan sonra inşa ettirdiği ilk yapısında kullandığı *Giyaseddin* sıfatıyla kendisi ile Selçuklular arasında bir çeşit bağ kurar. Hatta böylelikle kendisini Selçuklu soy ağacına yerleştiren I. Mehmed, belki de bu şekilde kendisini Selçuklu sultanları ile aynı konumda göstermeye çalışır. Sultan atalarına sahip çıkmakla birlikte, siyasal başarılarına da gönderme yaparak kendisini Doğu'nun ve Batı'nın sultanı ilan etmektedir. Selçuklulardan sonra yalnız I. Mehmed'in kullandığı bu sıfat, Sultan'ın yapılarından da okunabilen güçlü sultan imajının bir anlamda kaleme alınarak özetlendiği bir nitelendirme'dir. On bir yıl süreyle verdiği mücadelenin ardından tahta çıkan I. Mehmed'in başkent Bursa'daki zaviyesinin kitabesinde de “...kudret kuyumcusunun kudret eseri...” şeklinde açık açık söylendiği gibi, Sultan'ın farklı özellikleri ile anlam kazanan tüm yapıları, birer *kudret eseri* olarak beyliğin önemli kentlerine atılan imzalar olarak düşünülmelidir. I. Mehmed'in babasının Bursa'daki camisinin küçük ölçekte tekrarlanan camisi, kendisinden önce kardeşlerinin hükümdarlıklarını ilan ettikleri Edirne'de kendi sultanlığını tanımlayan bir yapı olarak

düşünülebilir. Beyliği doğuda simgeleyen kent konumundaki Amasya'nın ilçesi Merzifon'da inşa ettirdiği medresesi ise I. Mehmed'in *doğunun ve batının sultanı* sıfatı ile de işaret ettiği gibi Doğu'nun etkin gücü Timur'a yapılan bir gönderme olarak anlam kazanır. Sultan'ın özellikle zaviye ve türbesi ile başkent Bursa'daki külliyesi ise I. Mehmed'in sultani imge dünyası olarak düşünülmüş olmalıdır. İşlevi nedeniyle toplumsal bir yapı olmasına karşın, Anadolu dışından getirttiği sanatçılara yaptırdığı hünkâr mahfili ile zaviyeyi I. Mehmed'in sultani ve bireysel gücüne gönderme yapan bir makam ve imaj yapısı olarak düşünmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Abdülkahir. (1949). *Müntehab, Çelebi Sultan Mehmed'e İthaf Olunan Türkçe Tıp Kitabı* (M. M. Koman, Çev.). İstanbul: Kemal Matbaası.
- Aksaraylı Kerimüddin Mahmud. (1943). *Selçuki Devletleri Tarihi* (M. N. Gençosman, Çev.). Ankara.
- Anonim. (1952). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi* (Feridun Nafiz Uzluk, Çev.). Ankara.
- Aşıkpaşazade. (1992). *Osmanlı Tarihi*. N. Atsız (Haz.), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Ayverdi, E. H. (1989). *Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806–855 (1403–1451)*. II, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Ayverdi, E. H. (1956). Dimetoka'da Çelebi Sultan Mehmed Camii. *Vakıflar Dergisi*, III, 13–16.
- Bağcı, S. (1994). Erken Osmanlı Sanatında Amasya. *Tarih Çevresi*, 8, 22–26.
- Bayram, S. ve A. H. Karabacak (1981). Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri. *Vakıflar Dergisi*, XIII, 31–61.
- Bayram, M. (2001). Anadolu Selçuklularında Devlet Yapısının Şekillenmesi. *Cogito*, 29, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 61–73.
- Chevalier J. ve A. Gheerbrant (1996). *Dictionary of Symbol* (J. Buchanan (Çev.). London: Penguin Books.
- Cirlot, J.E. (1971). *Dictionary of Symbols*. London: Routledge.
- Çetintaş, S. (1958). *Yeşil Camii ve Benzerleri Camii Değildir*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Durukan, A. (2001). Anadolu Selçuklu Dönemi Kaynakları Çerçevesinde Baniler. *Sanat Tarihi Defterleri* 5, 43–132.
- Durukan, A. (2002). Kaynaklar Işığında Osmanlı Beyliği'nde Sanat Ortamı. *XIII Türk Tarih Kongresi, Cilt 3* içinde (II. Kısım, ss. 1103–1159).
- Eliade, M. (1992). İmgeler Simgeler (M. Ali Kılıçbay, Çev.). Ankara: Gece Yayınları.
- Evlıya Çelebi (1999). *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*. Z. Kurşun, S.A. Kahraman, Y. Dağlı (Haz.), 2-3. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Gündüz, S. (2009). Tarihi Kaynaklarda Selçuklu-Osmanlı Bağlantısı. *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(17), Yıl: 10/2: 199-216.
- Hoca Sadettin Efendi (1999). *Tacü't Tevarih* (İ. Parmaksızoğlu, Çev.). I, Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnalcık, H. (2003) *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (R. Sezer, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2003). *Mehmed I. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 391–394
- Kafadar, C. (1996). *Between Two Worlds, The Construction of the Ottoman State*. Berkeley- Los Angeles: University of California Press.
- Karamağaralı, B. (1971). Edirne Eski Camii'nin Kitabeleri ve Mimarimizdeki Yeri. *Vakıflar Dergisi*, IX: 331–336.
- Konyalı, İ. H. (1967). *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Kuban, D. (1998). *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kural, R. M. (1944). Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu. *Güzel Sanatlar Dergisi*, 5, 50-102.
- Kuran, A. (1995). Osmanlı Hünkar Türbelerinin Yerleşim Özellikleri Üzerine Görüşler. *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, II, Kültür Bakanlığı, Ankara: 389–391.
- Kurat, A. N. (1965). Osmanlı Tarihinin İlk Devrine ait Bulgar ve Sırp Kronikleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, III, 4-5: 183-195.
- Mayer, L. A. (1956). *İslamic Architects and Their Works*. Geneva.
- Mehmed N. (1987). *Kitab-ı Cihan-nüma*. I-II, F.R. Unat ve M.A. Köymen (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Müderrişoğlu, F. (2001). Osmanlı Şehirciliği Üzerine Bazı Gözlemler. *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, Kayseri: 387-393.
- Necipoglu, G. (2007). 15. ve 16. yüzyılda *Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar* (R. Sezer, Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- O'kane, B. (1987). *Timurid Architecture in Khurasan*. Edinburgh: Mazda Publishers.
- Osman, R. (1999). *Edirne'de Evkâf-ı İslamiyye Tarihi, Camiler ve Mescitler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ögel, B. (1982) *Türklerde Devlet Anlayışı, 13. yy. Sonlarına Kadar*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ögel, S. (1986). *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*. İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi.
- Özbek, Y. (1999). *Erken Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özbek, Y. (2002). *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Pere, N. (1968). *Osmanlılarda Madeni Paralar*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaa.
- Raby, J.-Z. Tamındı. (1993). *Turkish Bookbinding in the 15th. Century. the Foundation of Ottoman Court Style*. (T. Stanley, Ed.). London: Azimuth Editions Ltd.
- Redford, S. (2001). Anadolu Selçukluları ve Antik Çağ. *Cogito*, 29, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 48–60.
- Sevim, A.-E. Merçil. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset Teşkilat ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi. (1989). *Solakzade Tarihi I*. Vahit Çabuk (Haz), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sönmez, Z. (1995). *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Taşköprülüzade Ahmet Efendi (1985). *Eş-şeka'ikun-Nu'maniye Ulema'id-Devleti'l-Osmaniye*. Subhi Furat (Haz.), İstanbul.
- Tüfekçioğlu, A. (2001) *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1959). Hacı İvaz Paşa'ya Dair. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Tarih Dergisi*, 14, 10: 25–58.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1957). Mehmed I. *İslam Ansiklopedisi*, 7, 496–506.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2003). *Osmanlı Tarihi I*. (8.bsk), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yardıı, A. (2004). *Amasya Kaya Kitabesi*. Ankara: T.C. Amasya Valiliği Kültür Yayınları.
- Yinanç, M. H. (1944). Bayezid I. *İslam Ansiklopedisi*, 2, 369–392.
- Yinanç, M. H. (1950). Amasya. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1 içinde (ss. 392–396).

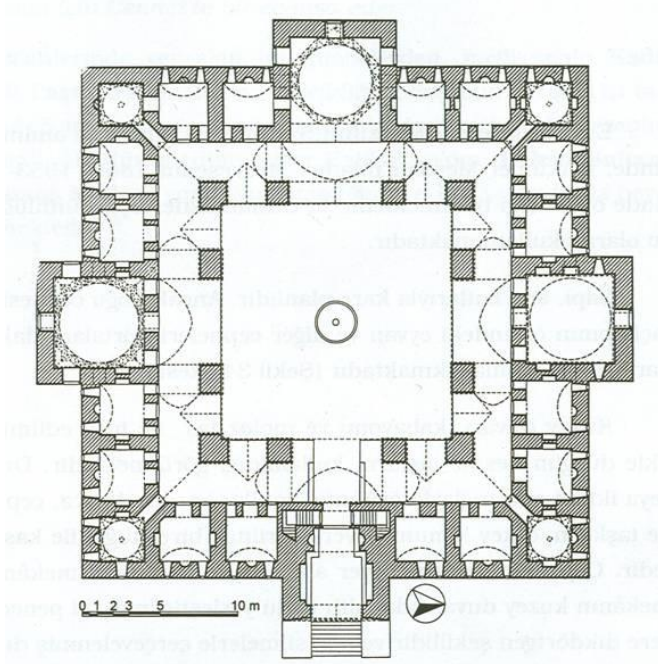
Ek. Resimler

Resim 1. Bursa Yeşil Zaviye, Kitabe

Resim 2. Edirne Eski Cami, Genel Görünüm

Resim 3. Merzifon Çelebi Mehmed Medresesi, Plan

Resim 4. Merzifon Çelebi Mehmed Medresesi, Genel Görünüm

Resim 5. Bursa Yeşil Zaviye, Giriş Cephesi

Resim 6. Bursa Yeşil Zaviye, Hünkâr Mahfili

Resim 7. Bursa Yeşil Türbe